

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-300-2-21>

Наталія САЄНКО

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
e-mail: saienkonv@ukr.net

Ганна СОЗИКІНА

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
e-mail: annasozykina1@gmail.com

Анастасія ПТУШКА

кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
e-mail: metodengl@gmail.com

Вступ. Існуючий на сьогодні стан вищої технічної освіти не в змозі повністю забезпечити успішну адаптацію випускника до сучасних соціокультурних умов, тому підходи до підготовки майбутніх інженерів вимагають у деяких аспектах переосмислення і доопрацювання. Це пов'язано з тим, що вузькопрофесійна підготовка випускників закладів вищої технічної освіти уже не відповідає вимогам часу, професійна діяльність інженера на сучасному виробництві набуває комплексного характеру, включаючи, окрім традиційних видів діяльності (проектно-конструкторської, технологічної, науково-дослідної, управлінської) ще й такі, як менеджментська, маркетингова, промоутерська, сервісна тощо, що потребує формування додаткових якостей студента.

Важливим елементом вищої інженерної освіти стає загальна культура майбутнього фахівця, який має бути всебічно ерудованою особистістю, що орієнтується в широкому колі питань життєдіяльності соціуму, здатною до постійного розвитку в умовах стрімкого науково-технічного прогресу, оскільки реалії суспільно-економічного життя сьогодні такі, що далеко не всі випускники закладів вищої освіти (ЗВО) знаходять роботу за фахом, значна їх частина працює не за спеціальністю, отриманою у виші, тому важко прогнозувати, які саме компетентності їм знадобляться у професійній діяльності, у якій саме галузі вони будуть працювати. Отже, чим більш універсальна культура особистості майбутнього спеціаліста, ширше коло інтересів і вмінь випускника, тим більше в нього шансів успішно реалізуватися у професійному й особистісному житті.

Крім того, дезорієнтація сучасної молоді в етичних і естетичних ідеалах у зв'язку з поширенням не завжди кращих зразків масової культури, дефіцит милосердя в суспільстві, зростання агресії викликають необхідність звернення до загальнолюдських цінностей і засвоєння кращих досягнень світової культури.

Деякі кризові прояви техногенної цивілізації указують на те, що завданням вищої технічної освіти має бути подолання її прагматизму, формування професійної етики інженера, здатного відповідати за наслідки використання розроблених ним технологій, тому з прискоренням науково-технічного прогресу зростає важливість морального виховання особистості, оскільки багато згубних прорахунків у розвитку техніки мають одну спільну основу – безвідповідальність, недисциплінованість, некомпетентність фахівця, подолання яких є важливим завданням ЗВО технічного профілю.

В епоху відкритих кордонів у випускників технічних університетів з'являється можливість стати учасником міжнародної діяльності, що дає додаткову нагоду працевлаштування професіоналам з високим рівнем освіти та підприємницькими навичками, а майбутніми партнерами та конкурентами сьогоднішніх студентів можуть бути вихідці з різних країн світу, з якими треба буде налагоджувати зв'язки.

Успіх на нових ринках праці та в міжособистісному спілкуванні багато в чому визначається культурною пристосованістю учасників міжнародних відносин: їхньою толерантністю, гнучкістю, здатністю цінувати переконання інших, готовністю до міжкультурного спілкування, отже потрібні конкретні практичні рекомендації щодо того, який зміст включати в міжкультурну освіту майбутніх інженерів, які сучасні технології використовувати для формування їхньої готовності до взаємодії з представниками інших культур у галузі науки, техніки й виробництва.

Сьогодні в освіті повсюдно спостерігається перехід від традиційних синхронних методів навчання до асинхронних, представлених електронним навчанням.

Широке використання інформаційних технологій стало невід'ємною частиною формування комунікативної компетентності тих, хто навчається. Вивчення мов із використанням цифрових технологій вважається ефективним підходом, який підвищує мотивацію студентів, покращує результати навчання, забезпечує доступ до постійно оновлюваних автентичних іншомовних матеріалів, онлайн-середовища та соціальних мереж.

Виклад основного матеріалу. У сучасному технічному ЗВО успішно здійснюється фундаментальна природничо-наукова, технічна та практична підготовка. Питання формування загальної культури майбутнього фахівця розглядаються певною мірою під час вивчення нормативних дисциплін гуманітарного циклу: філософії, історії і культури України, української та іноземних мов. Проте треба шукати додаткові шляхи для формування компетенцій, що заявлені Радою Європи як обов'язкові для кожного європейця, таких, наприклад, як культурна, міжособистісна, міжкультурна, соціально-психологічна, політична, громадянська, які в сучасних умовах залишаються недостатньо сформованими, тому що дисципліни, у процесі вивчення яких вони формуються, не передбачені навчальним планом як нормативні для технічних спеціальностей.

Розв'язання питання, яким чином здійснювати загальну культурну підготовку студентів у ЗВО, полягає в наданні сучасній вищій технічній освіті культурологічної спрямованості, орієнтації на гармонійне поєднання в підготовці фахівця таких компонентів культури, як природничо-науковий і гуманітарний.

Посилення зв'язків освіти й культури, постійне зростання уваги до культурологічних проблем освіти й виховання, що висвітлено у працях багатьох фахівців у галузі педагогіки, наприклад, Г. Васянович [13], О. Ігнатюк [18], М. Романенко [20] та інших, зумовлюють чітку тенденцію до пошуку нових підходів до професійної підготовки студентів, зокрема у вищих технічних профілю.

Розв'язанню означених питань сприяє культурологічний підхід, який розглядаємо як засіб модернізації освіти за допомогою її звернення до особистості, урахування змістових механізмів особистісного існування людини в культурі, як основу для породження культурних змістів і їх особистісного розуміння.

Серед підходів до вищої технічної освіти, що представлені на сьогодні у педагогіці, можна виділити технологічний і культурологічний, які є закономірними, природними й органічно витікають із сутності людини. Перший із них, технологічний, залишається базовим у матеріальному виробництві. Культурологічний підхід забезпечує не тільки виживання людства як виду, на відміну від технологічного підходу, але і розвиток людини як удосконалення. Якщо основним законом технологічного підходу є отримання найбільшого результату з якнайменшими витратами в найкоротший термін, то основним законом культурологічного підходу виступає розвиток людини, що є і суб'єктом, і об'єктом культури, та культури як способу існування людства.

Інтегрований розвиток фахівця стає можливим у рамках використання культурологічного підходу, який в умовах вищої школи виступає як чинник цілісності, що об'єднує професійні й особистісні компоненти розвитку студентів.

Суть та зміст культурологічного підходу в науці пов'язані з культурологією як спеціальною галуззю знань, що порівняно недавно з'явилася серед гуманітарних наук, хоча роздуми про перебування культури на різних етапах розвитку людства привертала увагу багатьох теоретиків і суспільних діячів. Культурологію розглядають як системну рефлексію про культуру як цілісність, яка включає історичні, соціологічні, антропологічні, філософські, етнографічні, релігійні, художні та інші розділи. Перші спроби створення науки про культуру були зроблені ще в XIX ст. і належали вченим-етнографам – представникам так званої «еволюціоністської школи». «Еволюціоністи» прагнули простежити зміну культури різних народів, починаючи від побутової і закінчуючи релігійною. Своєрідність позиції «еволюціонізму» полягала в тому, що з цієї точки зору розвиток культури йде однаковою шляхом і підкоряється одним і тим самим законам. При цьому дикість, варварство й цивілізація відрізняються лише мірою розвитку однієї і тієї ж культури.

Головою «еволюціоністської школи» в етнографії був англійський учений Е. Тайлор (1832–1917). Він перший відніс етнографію до антропологічних наук. Дотепер в англосакських країнах антропологією називають весь комплекс наук про людину. Найбільшу популярність Тайлору принесла робота «Первісна культура» [11], у якій учений дав перше розгорнуте визначення культури. «Культура, або цивілізація в широкому етнографічному значенні, – писав він, – складається в цілому із знання, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв і деяких інших особливостей і звичок, засвоєних людиною як членом суспільства».

Під впливом непомірного технократизму, раціоналізму кінця XIX – початку XX ст., викликаного науково-технічним прогресом, формування культурології було своєрідною реакцією гуманітаріїв, які прагнули ліквідувати конфлікт між двома культурами – технічною та гуманітарною. Як наслідок названих причин і потреб у середині XX ст. з'явилася нова наука – культурологія. Відбулося це у США, і автором такої ідеї став Л. Уайт, якого по праву вважають «батьком» культурології як самостійної науки. Вивчаючи систему культури, він виділив три її складника. До них відносяться: технологічна підсистема, яка включає матеріальні пристрої для спілкування з природою; соціальна підсистема, яка передбачає способи і типи поведінки в суспільстві; ідеологічна підсистема, яка складається з ідей, образів і вірувань. І на всіх цих рівнях культура існує за рахунок символічних форм. Причому, саме тому, що культура, згідно з Л. Уайтом, досліджує фундамент людського життя, вона є основою наук [12].

З поданого вище аналізу стає очевидним, що культурологія найбільш природним чином тяжіє саме до системи освіти. Деякі дослідники (Л. Настенко [19], С. Шевцов [22]) розуміють культурологічну підготовку як цілеспрямований педагогічний процес формування готовності до реалізації культуротворчої функції освітньої діяльності з позицій суб'єкт-суб'єктного підходу, що здійснюється у ході оволодіння знаннями методології, історії і теорії загальнолюдської та національної культури, культурно-мистецькими вміннями і навичками.

У літературі також зустрічається поняття «культурологічна освіта», яку, наприклад, О. Шевнюк розглядає як систему навчання, виховання й розвитку особистості студента у взаємозв'язку нормативної культурологічної дисципліни, навчальних курсів циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки фахівця, побудованих на основі культурологічного підходу, і позааудиторної роботи, спрямованої на розвиток творчості студентів [21].

Культурологічний підхід у підготовці студентів технічних вишів розглядаємо як протиставлення надмірній технократизації та прагматизації сучасної вищої освіти. Однією з провідних ідей культурологічного підходу вважаємо узагальнення та систематизацію культурного змісту всіх дисциплін, які вивчаються у технічному ЗВО, поглиблення культурологічної спрямованості всього навчального процесу в університеті у взаємозв'язку його складників – фахового, загальнокультурного та духовно-морального.

Важливим складником культурологічної підготовки фахівця є комунікативна культура, яка передбачає оволодіння особистістю компетенціями у галузі організації взаємодії суб'єктів комунікації, що дозволяють встановлювати психологічні контакти з іншими людьми, домагатися точного сприйняття і розуміння у процесі спілкування. Комунікативна культура фахівця передбачає вміння спілкуватися як на побутовому, так і на професійному рівні, обмінюватися інформацією, налагоджувати ефективні контакти з співрозмовниками, організувати спільну творчу діяльність. Це також урахування ситуації спілкування, прогнозування впливу висловлювання на співрозмовника, вміння створити сприятливу для спілкування атмосферу, оцінювання ставлення до висловлювання, усвідомлення цільової установки спілкування тощо. Комунікація в сучасних умовах є однією з головних умов на шляху досягнення ефективності підприємств і організацій. Комунікативна культура фахівця, як вважає О. Гук та інші [15], включає культуру поведінки, емоційну культуру, загальну культуру мовлення і культуру ділового спілкування, остання багато в чому визначає ефективність професійної діяльності. Культура поведінки особистості формується відповідно до етичних норм суспільства. Емоційна культура включає вміння регулювати свій психічний стан, розуміти емоційний стан співрозмовника, управляти своїми емоціями, знімати хвилювання, долати нерішучість, встановлювати емоційний контакт. Загальна культура мовлення передбачає норми мовленнєвої поведінки і вимоги до мови у будь-яких ситуаціях спілкування, культура ділового спілкування характеризується низкою додаткових стосовно загальної мовленнєвої культури вимог, таких як володіння термінологією конкретної спеціальності, вміння будувати виступ на професійну тему, вміння організувати професійний діалог і управляти їм, вміння спілкуватися з неспеціалістами з питань професійної діяльності тощо. Толерантність і рефлексія комунікації, емоційність і стиль висловлення думок, глибоке пізнання тих, хто сприймає інформацію, дотримання етичних норм, вибір оптимального стилю передачі інформації складають, на думку О. Гука і співавторів, так звану моральну культуру спілкування, яка передбачає насамперед співвіднесення, зіставлення наших почуттів, мислення, поведінки, слухання, мови з вічними моральними принципами і нормами, цінностями й установками; вміння адекватно обирати й реалізувати ефективні стратегії і тактики спілкування відповідно до ситуації, що склалася, та відповідно до індивідуальних особливостей людини. Її ознаками є толерантність, повага, самоповага, відкритість, співчуття, милосердя, пластичність, піклування, любов.

Грунтуючись на підході Н. Волкової [14] до виокремлення сукупності функцій професійно-педагогічної комунікації виділяємо такі, що стосуються комунікації майбутніх інженерів: термінальні (розвивальні, життєзабезпечення, соціалізації), тактичні (інформативна, експресивна, смислоутворювальна, культурологічна, психотерапевтична); операціональні (управлінська, координаційна, контактна, самоствердження, формоутворення), та реалізуються як в особистісному, так і в професійному житті фахівця.

Комунікативна культура в умовах технічного вишу цілеспрямовано формується у процесі вивчення мов, які є елементом соціальної сфери культури.

Дослідники [17] виділяють такі функції, що виконує мова, як рідна, так й іноземна, й що є життєво важливими як для цього суспільства, так і для мови: комунікативна, пізнавальна (гносеологічна), мислеоформлювана, націєтвіривна, ідентифікаційна, естетична, культуроносна, номінативна (інформаційна, репрезентативна), експресивна. В умовах ЗВО вивчення мов націлено, перш за все, на реалізацію комунікативної функції, якщо розглядати мову як найважливіший засіб спілкування людей і забезпечення інформаційних процесів у сучасному суспільстві (у науковій, технічній, політичній, діловій, освітній та інших галузях життєдіяльності).

Що стосується іноземної мови (ІМ), то, вважаємо, саме вона може прийняти велике навантаження в забезпеченні культурологічної підготовки студентів ЗВО технічного профілю.

В останні десятиріччя погляд на зміст навчання ІМ у немовному ЗВО у зв'язку з відкриттям кордонів і глобалізаційними процесами, які торкаються практично всіх аспектів професійного й особистого життя молоді, радикально змінився. Успіх міжкультурної комунікації багато в чому визначається культурною пристосованістю осіб, які вступають у міжнародні відносини: їхньою толерантністю, гнучкістю, здатністю цінувати переконання інших, і, зрозуміло, володінням іноземними мовами, у першу чергу, мовами міжкультурного спілкування.

Випускник технічного ЗВО має не тільки володіти навичками перекладу літератури за фахом, але і, по-перше, уміти спілкуватися на побутовому рівні, оскільки теперішнє покоління випускників цієї категорії навчальних закладів обов'язково їздитиме за кордон і молодим людям доведеться установлювати особисті контакти, спілкуватися на побутовому рівні (в магазині, ресторані, готелі, на вулиці тощо). По-друге, майбутній фахівець повинен володіти комунікативною компетенцією у сфері своєї професійної діяльності й мати навички міжкультурної комунікації, оскільки йому напевно доведеться вирішувати професійні проблеми із зарубіжними партнерами – представниками інших культур. По-третє, бажано, щоб він був людиною з широким кругозором, яка вміє дати оцінку і висловити свою думку щодо багатьох аспектів життєдіяльності: політики, історії, релігії, музики, літератури, образотворчого мистецтва тощо.

Для того, щоб зрозуміти, наскільки важливим є формування комунікативної культури особистості в системі підготовки фахівця, слід звернути увагу на умови, в яких йому належить реалізовувати себе, які на пряму пов'язані з глобалізаційними процесами, що сьогодні визначають багато аспектів життєдіяльності людства.

У питаннях глобалізації тісно переплітаються такі важливі аспекти, як політичний, економічний, освітній, інформаційний, лінгвістичний і культурологічний [5].

Політичний аспект виявляється в діяльності міжнародних політичних організацій. Економічний аспект розглядається в глобальному потоці торгівлі й інвестицій і транснаціональному розміщенні товарів у різних країнах. Освітній аспект виражений у спробі створити єдиний глобальний освітній простір. Інформаційний аспект знаходить вияв у зростанні обсягу, швидкій переробці й миттєвій передачі інформації завдяки впровадженню новітніх інформаційних технологій. Лінгвістичний аспект виражений у появі мови-супергіганта, якою є зараз англійська, культурологічний – у необхідності залучення молоді до загальнолюдських та національних цінностей. Відзначимо, що завдяки глобалізаційним процесам людство перетворюється в єдину соціокультурну цілісність, єдину цивілізацію з її глобальними проблемами. Становленню та розвитку глобалізаційних зв'язків сприяє, перш за все, тотальне поширення і вплив на світове суспільство англійської мови [10].

Вважаємо це природним, тому що єдиному суспільству необхідно мати єдиний і універсальний засіб комунікації, яким з ряду історичних причин й стала англійська мова. Головними ареалами її культурного впливу, що стосуються й українського суспільства, є політичний і інформаційний вплив, ЗМІ, міжнародні відносини, реклама, кінопродукція, сучасна музика, подорожі і, звичайно, Інтернет.

Отже, як бачимо, в наш час сформувалися всі передумови для того, щоб англійська мова в сучасному світі отримала статус глобальної. Вона зайняла всі основні ніші сучасної культури – політичні, економічні, наукові та інші. При цьому вражаючі пластичність і гнучкість англійської мови дозволяють їй утримувати провідні позиції і укріплювати їх. Ці якості виявляються в тому, що англійська мова надзвичайно активно проникає в інші мови. Часом у людей, які не знають англійської мови, виникають труднощі у розумінні повідомлень, наприклад, ЗМІ рідною мовою, оскільки вони все більше насичуються англіцизмами, тому все більше людей відчувають необхідність у її вивченні.

В останні десятиріччя дослідники сходяться на тому, що сучасна концепція іншомовної освіти базується на інтегрованому вивченні мови й культури, на діалозі культур, на необхідності здійснювати формування соціокультурної компетенції того, хто навчається, у поєднанні з його загальнокультурним розвитком [7].

Сьогодні вивчення мов і культур значною мірою ґрунтується на широкому використанні цифрових технологій, які надають доступ для практично безмежного обсягу ресурсів культурологічного спрямування.

Серед безумовних переваг онлайн-навчання можна відзначити такі. Онлайн-навчання надає викладачам ефективний спосіб викладання мови, забезпечуючи їх різноманітним набором онлайн-ресурсів, таких як аудіофайли, відеоролики, PDF-файли, подкасти, які підвищують якість та ефективність навчання. Студенти можуть відвідувати заняття або мати доступ до навчальних ресурсів з будь-якої точки світу, що дозволяє закладам освіти охопити більш широку аудиторію студентів, а не обмежуватися географічними кордонами. Онлайн-лекції можна записувати, архівувати та використовувати у майбутньому. Це дає можливість тим, хто навчається, отримати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час.

Онлайн-навчання підходить для різних стилів навчання. Деякі студенти потребують наочності, інші віддають перевагу аудіоматеріалам. Сучасні мультимедійні засоби здатні задовольнити різні запити та уподобання. Таким чином, система онлайн-навчання з її широким спектром ресурсів має великі можливості для персоналізації освіти. Це найкращий спосіб створити ідеальне середовище навчання мов і культур, що відповідає потребам кожної людини.

На нашу думку, іноземна мова є єдиною дисципліною у технічному виші, зміст якої має потенціал охопити багато сфер культури, які утворюють той самий соціокультурний компонент вивчення іноземних мов, що є предметом дискусії серед методистів у галузі викладання іноземних мов у всьому світі упродовж багатьох років.

Аналіз результатів опитування студентів (254 особи) на предмет того, який розділ загальногуманітарної підготовки у ЗВО вони вважають найважливішим – знання іноземної мови; знання культурних традицій інших народів; отримання знань про світову культуру: образотворче мистецтво, музику, літературу; знання суспільних дисциплін; світових релігій; української мови і української культури – виявив, що студенти віддають перевагу іноземній мові (61%), потім іде отримання знань про українську мову і культуру (21%), потім – світову культуру (12%), суспільні науки (4%), світові релігії (2%). Це опитування ще раз підкреслило особливу роль іноземної мови як засобу входження у європейську та світову спільноту. Різносторонні міжнародні контакти показують, що успіх у будь-якому виді міжнародної діяльності багато в чому залежить від міри підготовки її учасників до міжкультурної комунікації, сформованості культури міжнаціонального спілкування, яка передбачає усвідомлення власної цінності й визнання цінності іншої особистості, здатність бути громадянином суспільства, країни, світу, що має високу політичну і демократичну культуру, визнає загальнолюдські цінності, поважає представників інших національностей, прагне до встановлення з ними стосунків співпраці, необхідних для збереження і вдосконалення людства; прагне бути людиною, яка має рівень освіти, адекватний сучасним світовим вимогам, що дозволяє їй влитися у світову культуру, вільною у виборі сфери діяльності, думки, релігії, способу життя, яка визнає при цьому моральні і юридичні закони будь-якої країни, суспільства, людства, поважає свободу вибору і права інших людей.

Аналізуючи поняття культури в американській комунікаєстиці, У. Харт [6] виділяє три основні рівні її дослідження: монокультурний, який характерний для досліджень у галузі антропології і соціології, крос-культурний, який передбачає порівняння двох і більше культур, та інтелектуальний, який є базовим для аналізу характеру і наслідків взаємодії двох і більше культур. Зазначимо, що в процесі культурологічної підготовки слід використовувати три основні підходи до міжкультурної комунікації (МКК), засновані на різних фундаментальних посилках, що стосуються людської природи, поведінки, когніції та розрізняються з погляду концептуалізації культури, комунікації і методів дослідження, що використовуються.

Йдеться про суспільствознавчий, або функціоналістський підхід, заснований на психологічних даних, метою якого є опис і прогнозування поведінки комунікантів; інтерпретативний підхід, який спирається на дослідження в галузі антропології і соціолінгвістики, носить описовий характер й виходить з того, що культура створюється й існує завдяки людській діяльності; критичний підхід, який ґрунтується на сприйнятті культури як сфери боротьби за владу, із врахуванням економічних і політичних сил, що впливають на культуру і комунікацію [9].

У сфері міжкультурної комунікації студенти мають знати особливості вербальної, паравербальної, невербальної комунікації, особливості культури міжнародного спілкування, традиції народів світу, місце і роль міжнародних суспільних і політичних організацій, риси культурного транснаціоналізму, економічні, політичні, культурні основи взаємодії країн; уміти взаємодіяти з людьми різних традицій, адаптуватися до різних цінностей у ситуації співіснування різноманітних культур, вступати до діалогу культур, відмовлятися від культурної монополії та відкидати стереотипи відносно інших народів, толерантно ставитися до представників будь-якої нації та релігії, розв'язувати міжетнічні конфлікти. Окремо ми виділяємо мету загально гуманітарної підготовки майбутніх фахівців на основі їхнього ознайомлення з так званими універсальними або загальнолюдськими цінностями. Сюди можна віднести сукупність видатних творів інтелектуальної, художньої, релігійної творчості, пам'ятники й архітектурні споруди, створені великими представниками різних культур. Узагалі, усі напрями навчання МКК зводили до чотирьох основних груп: *фактологічні* (вивчення питань країнознавства, прослуховування лекцій, читання книг та Інтернет-ресурсів); *аналітичні* (перегляд і обговорення фільмів, мовна підготовка, тематичні дослідження, тренування сприйнятливості, тобто формування гнучкості того, хто навчається, в ситуаціях, відмінних від тих, з якими він стикається удома), *емпіричні* (мовна підготовка в поєднанні з емпіричними методами, участь у рольових іграх, моделювання різних ситуацій реального спілкування), і, врешті решт, *набуття практичного досвіду*, якщо це видається можливим, забезпечуючи контакти з носіями мови.

Сьогодні культурологічну підготовку неможливо уявити без використання мультимедійних засобів, які мають свою специфіку в освоєнні різних складників культури і які за останні десятиріччя зробили у своєму розвитку значний крок і стали невід'ємною частиною освітнього процесу. Відносно недавно основним засобом занурення тих, хто навчається, в міжкультурне середовище, були аудіо-тексти, записані в реальних ситуаціях іншомовного спілкування або начитані носіями мови. На сьогодні використовують різноманітні мультимедійні засоби для формування міжкультурної компетенції. Ефективним вирішенням питань організації дистанційного навчання виступили освітні платформи LMS (Learning Management Systems), найвідомішою з яких є платформа Moodle. Провідні видавництва, що випускають літературу для навчання англійської мови, використовують власні освітні платформи, які дозволяють проводити навчання у дистанційному форматі. Для організації занять з іноземних мов у дистанційному режимі широко застосовуються такі платформи, як Zoom та Skype, що працюють у форматі відеоконференцій. Вони дозволяють зробити дистанційне навчання іноземних мов інтерактивним, дають можливість викладачеві демонструвати екран, ділити студентів на групи у сесійних залах (break-out rooms), відтворювати аудіо та відео фрагменти. Існує велика кількість цифрових ресурсів для формування та розвитку навичок говоріння та аудіювання англійською мовою, серед яких можна виділити такі ресурси, як Vocaroo, Clarisketch, Youglish, Edpuzzle та Lyrics training. Одним із важливих напрямів технічного прогресу на сьогоднішній день є різке збільшення виробництва та розповсюдження по всьому світу аудіовізуальних матеріалів, які масово використовуються для роботи, дозвілля, отримання інформації та останнім часом для вивчення іноземних мов. Аудіовізуальний переклад (АВП) як сучасний напрямок у лінгвістиці також швидко розвивається внаслідок вдосконаленню цифрових технологій, роблячи суттєвий внесок у популяризацію мов та культур, головним чином завдяки продукції у супроводі дубляжу, субтитр та інших прийомів перекладу. Аудіовізуальний переклад визначається як передача вербальної мови в аудіовізуальних медіа, і, як правило, використовується як загальний термін для позначення екранного перекладу, мультимедійного перекладу, мультимодального перекладу або перекладу фільмів [8].

Завдяки зростаючому інтересу дослідників до АВП за останні два десятиліття ця область визнана однією з тих, що найбільш швидко розвиваються в галузі перекладознавства. Як стверджує Дж. Діас Синтас [4], зображення, образи мають вирішальне значення у нашому повсякденному житті, оскільки ми буквально оточені екранами всіх форм і розмірів. Телевізори, кінотеатри, комп'ютери, портативні плеєри та мобільні телефони – це традиційні атрибути сучасного соціального середовища, значною мірою заснованого на повсюдності зображення.

Ф. Шаум визначає аудіовізуальний переклад як академічний термін, що охоплює як давно усталені, так і новаторські лінгвістичні та семіотичні варіанти перекладу, такі як дубляж, субтитри,

сьюртитри (надтитри), повтор, аудіосубтитри, закадровий переклад, синхронний переклад на кінофестивалях, гоблінський переклад, субтитри для глухих та слабочуючих, аудіоопис, фансабінг та фандабінг [2].

У цілому, всі різновиди АВП можна розділити на два основні типи: субтитри (процедура передачі писемної мови) та переозвучення (повторне озвучування) (процедури передачі усної мови). Субтитри бувають міжмовними (письмовий переклад усного тексту) або внутрішньомовними (стисла транскрипція усного тексту, також звана бімодальною). Усе це різновиди перекладу, роль якого у вивченні іноземної мови довгий час була предметом суперечок, більше того, протягом останніх десятиліть виникла тенденція уникати будь-якого виду перекладу на заняттях з іноземної мови, особливо з появою комунікативного підходу до вивчення мов. Однак, згідно з Загальноєвропейськими компетенціями володіння іноземною мовою (CEFR) [3] ті, хто навчається, активізують свою комунікативну мовну компетенцію при виконанні «різних мовних дій, що охоплюють прийом, продукування, взаємодію або посередництво (зокрема, переклад як усний, так і письмовий). Завдяки своїм численним варіантам, АВП може використовуватися для просування багатомовності та мультикультуралізму в країнах з різноманітними та неоднорідними спільнотами. Це становище речей є особливо актуальним у час, коли ефективно навчання іноземної мови спрямовано не тільки на досягнення високого рівня володіння мовою, а й на формування соціокультурної компетентності тих, хто її вивчає.

Проблема вивчення культури та мов особливо загострилася в останні кілька років в умовах «кризи біженців» у Європі, зростання ризику можливих терактів, труднощів адаптації мігрантів до нових соціокультурних умов. В умовах кроскультурної комунікації зрозуміти, засвоїти й розкрити своєрідність іншої культури можна лише через діалог, який здійснюється за допомогою перекладу. Основним результатом комунікації є взаємне розуміння, тому перекладу приділяється така серйозна увага. У процесі культурної інтеграції, глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій у галузі освіти перед викладачами мов ставляться нові завдання. Одним із таких завдань є глибоке вивчення різних видів аудіовізуального перекладу, який до недавнього часу поступався в дослідженнях традиційним видам переклад [16].

Новизною та відмінністю деяких сучасних підходів до навчання мов з використанням АВП є те, що при розробці певного курсу передбачається широке використання рідної мови на відміну від використання тільки іноземної, що ґрунтується на поглядах В. Буцкамма і Дж. Колдуелла [1].

Один з варіантів такого підходу – це озвучений паралельний переклад, коли студенти отримують двомовний сценарій, а також відео та аудіо записи нових слів та фраз, що становлять тексти обома мовами, для позааудиторного самостійного вивчення. Методом паралельного перекладу, ефективність якого поки що недооцінена, користуються майже всі поліглоти, тобто, люди, яким вдається самостійно вивчити багато мов. У сучасному аудіовізуальному супроводі цей метод можна використовувати для засвоєння великих обсягів культурологічного матеріалу. Ми використовуємо такий підхід для формування МКК та загальної культурної ерудиції студентів під час вивчення англійської мови в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті. Викладачами кафедри іноземних мов було розроблено та викладено на платформу YouTube відеоролики, що охоплюють різноманітні соціокультурні розділи: історія, політика, економіка, наука, освіта, живопис, архітектура, музика, кінематограф, традиції народів світу тощо. Лексика до текстів і самі тексти розміщуються на екрані паралельно їхньому перекладу. Матеріал прослуховується одночасно з зоровою опорою, повторюється в паузах за диктором, а в аудиторії відпрацьовується та закріплюється у творчих чи проблемних завданнях. Таким чином, ми використовуємо технологію так званого «перевернутого класу» (flipped classroom), яка набуває популярності в останні роки завдяки розвитку інформаційних технологій. Ідея цієї технології полягає в тому, що основні етапи процесу викладання й навчання, зокрема заняття в аудиторії і виконання домашнього завдання, міняються місцями. Тобто теоретичний матеріал вивчається студентами індивідуально за допомогою перегляду й прослуховування відеоматеріалів, водночас заняття в аудиторії присвячені виконанню практичних завдань й обговоренню проблемних питань. Основною ідеєю «перевернутого класу» є використання студентами необмеженого доступу до електронних ресурсів. Студенти працюють в середовищі електронного навчання індивідуально, переглядаючи відеолекції, виконуючи тести для перевірки своїх знань, відповідаючи на питання або вивчаючи додаткові навчальні ресурси. На занятті вони розширюють вивчений матеріал переважно шляхом вирішення практичних завдань, створення проектів та обговорення різних важливих питань за вказаною темою.

Висновки. Важливим елементом вищої інженерної освіти стає загальна культура майбутнього фахівця, який має бути всебічно ерудованою особистістю, що орієнтується в широкому колі питань

життєдіяльності соціуму, оскільки упродовж сторіч наукові дослідження в галузі техніки здійснювали енциклопедично освічені вчені, чий панорамний погляд на світ забезпечував його комплексне розуміння.

Уявлення про загальнолюдські цінності і засвоєння кращих досягнень світової культури дозволяє переформувати зміст навчально-виховної діяльності у ЗВО, оскільки основу культури складає духовність, саме вона є джерелом формування ціннісних орієнтацій молодого покоління. У сучасних суспільствах висококваліфіковані фахівці ведуть, як правило, мобільний спосіб життя. Вони часто виїжджають за кордон, можуть довго працювати в інших країнах, де є попит на їхній професіоналізм. Це нова категорія людей, так звані «громадяни світу», або люди «поза націями». Таким професіоналом можна стати, володіючи іноземною мовою у найширшому культурному контексті. У сучасному медійному просторі перспективною сферою дослідження і використання, зокрема у навчанні іноземних мов, є аудіовізуальний переклад, оскільки нові цифрові технології та Інтернет сприяють дедалі розповсюдженню аудіовізуальної продукції та надають можливість активного використання доступного аудіовізуального програмного забезпечення для потреб дозвілля, роботи і освіти, а ефективність поєднання методів інтерактивного, змішаного, адаптивного та активного навчання зараз активно вивчається. Досвід іншомовної підготовки культурологічної спрямованості студентів технічного вишу із застосування комплексного технологічного підходу, зокрема поєднання аудіовізуального перекладу з технологією «перевернутого класу», свідчить про покращення успішності студентів у результаті інтеграції інформаційних технологій та традиційного аудиторного навчання.

Таким чином, використання цифрових освітніх ресурсів у процесі навчання іноземної мови сприяє підвищенню ефективності формування та розвитку комунікативної компетенції і росту рівня ерудиції та загальної культури студентів, їх підготовленості до успішної міжкультурної комунікації.

Список використаних джерел:

1. Butzkamm W., Caldwell J.A.W. *The Bilingual Reform: A Paradigm Shift in Foreign Language Teaching*. Tübingen: Narr, 2009. 260 p.
2. Chaume F. The turn of audiovisual translation. New audiences and new technologies. *Translation spaced*, 2, 2013. P.105-123. doi:10.1075/ts.2.06cha.
3. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. Companion volume. Council of Europe, 2001.
4. Díaz Cintas J. Audiovisual translation comes of age. In: *Between Text and Image: Updating research in screen translation*. Edited by Delia Chiaro, Christine Heiss and Chiara Bucaria. Benjamins Translation Library, 2008. P.1-9. doi: 10.1075/btl.78.02dia.
5. Durrenberger E.P. Global Processes, Local Systems. *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, 2003, №32(3-4), P.253-279.
6. Hart W.B. *Intercultural Computer-Mediated Communication*. The Edge: The E-Journal of Intercultural Relations. 1998. Vol.1: URL: <http://www.hart-i.com>.
7. Jager K. Teaching Culture – State of the Art. *Intercultural Competence: A New Challenge for Language Teachers and Trainers in Europe: Adult Learner*, V.2: Aalborg University Press, 1995. P.19-28.
8. Lertola J. From Translation to Audiovisual Translation in Foreign Language Learning. *Trans. Revista de traductología*, 2018. №22, P.185-202.
9. Martin J.N., Nakayama T.K. *Intercultural Communication in Contexts*, 2nd ed. Mountain View, California: Mayfield Publishing Company, 1999. 364 p.
10. McMaster I. Going Global. *Business Sportlight*. 2007. №2. P.10-15.
11. Tylor E.B. *Primitive Culture*. Henry Holt and Company, 1889.
12. White L.A. *The Evolution of Culture. The Development of Civilization to the Fall of Rome*. Routledge, 2007. 400 p.
13. Васянович Г.П. Людина і її гуманітарна освіта. *Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: матеріали Сьомих Ірпінських міжнародних педагогічних читань*. Ч.І. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2009. С.24-26.
14. Волкова Н.П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04. Дніпропетровськ, 2006. 44 с.
15. Гук О., Бундз В. *Етика та культура ділового спілкування: навч. посіб.* Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2008. 124 с.
16. Єлісеєва С.В. Аудіовізуальний переклад як один із аспектів процесу євроінтеграції. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том32(71). №2. Ч.2, 2021. С. 30-36. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.2-2/06>.

17. Зубков М.Г. Сучасна ділова мова за професійним спрямуванням: підруч. Харків: Факт, 2006. 496 с.
18. Ігнатюк О.А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика: монографія. Харків: НТУ «ХПІ», 2009. 432 с.
19. Настенко Л.Г. Методологічні засади культурологічної складової професійної підготовки майбутнього вчителя. *Наука і сучасність: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Вип.2. Ч.4 (Педагогічні науки). Київ: Логос, 1999. С.72–84.
20. Романенко М.І. Гуманізація освіти. Дніпропетровськ: Промінь, 2001. 160 с.
21. Шевнюк О.Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя : теорія і практика : монографія. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. 232 с.
22. Шевцов С.В. Освіта як об'єкт історико-філософського аналізу в контексті інтеграції культур : автореф. дис. ... канд. філософ. наук: спец. 09.00.05. Дніпропетровськ, 2000. 18 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ КОМП'ЮТЕРНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ФІЗИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ КУРСУ ФІЗИКИ

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-300-2-22>

Михайло ТОРЧУК

кандидат технічних наук, доцент

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

e-mail: michael.tmv@gmail.com

Вступ. Без заперечення можна сказати, що фізика є основою науково-технічного прогресу. Не одне десятиліття методи і засоби фізичного пізнання широко затребувані практично в усіх галузях людської діяльності, від важкої промисловості до сільського господарства. Застосування фізичних знань і вмінь необхідне кожній людині навіть для розв'язання практичних завдань повсякденного життя. Останніми роками безперервний розвиток науки і техніки призводить до появи нових комп'ютерних інформаційних систем, до розвитку і вдосконалення вже існуючих. У нашому закладі вищої освіти «Подільський державний університет» приділяється велика увага впровадженню нових технологій в освітній процес [1]. Слід зазначити, що впровадження нових інформаційних технологій в освітній процес ефективно доповнює наявні технології навчання, які вже не одне десятиліття доводять свою ефективність [2]. А в низці випадків, таке впровадження має додаткові переваги порівняно з традиційними формами навчання. Так в період карантину, і зараз під час війни, коли значна частина занять проводиться дистанційно, використання комп'ютерних анімацій та симуляцій, для демонстрації фізичних процесів та віртуальних лабораторних робіт у викладанні фізики дає змогу зробити викладання живим та цікавим, підвищуючи при цьому якість освіти.

Варто пригадати, що за останні десятиліття стався безпрецедентний за своїми масштабами і значущістю технологічний стрибок, результатом якого стала поява комп'ютерних технологій. Його наслідки вже зараз сприймаються як доленосні в масштабах усієї цивілізації. Ми розуміємо, що поява комп'ютерів і пов'язаних із ними сучасних інформаційних, мережевих, телекомунікаційних і мультимедійних технологій за рекордно короткі терміни призвела до принципових змін практично всіх аспектів життя та діяльності суспільства. Можна казати що, ще декілька років тому автоматизація, як одна з найважливіших складових загальнолюдського прогресу, була спрямована головним чином на розв'язання завдань заміни людини в найпростіших операціях, які потребують фізичної праці і є одноманітними, то сьогодні сучасні комп'ютерні технології відкривають шляхи для автоматизації багатьох видів інтелектуальної діяльності.

Цей прогрес вплинув і на віртуальні комп'ютерні анімації, що являють собою програмні засоби мультимедійного навчання на основі сучасних технологій комп'ютерної графіки та імітаційно-чисельного моделювання. Такі віртуальні роботи дають змогу провести заняття дистанційно з наявністю лише комп'ютерної техніки. В певній мірі такі віртуальні анімації фізичних процесів значно здешевлюють процес навчання, оскільки в них не задіяно реальне дороге обладнання. Ще одним плюсом є можливість поспостерігати важко помітні в реальних умовах явища та процеси і можливість моделювання процесів, перебіг яких неможливий у звичайних лабораторних умовах. Сюди можна додати і безпеку, як важливий факт при виконанні наприклад віртуальних лабораторних робіт.